

Elisabeth Schüssler Fiorenza'nın Kutsal Kitap Yorumu ve Feminist Teolojiye Katkıları

Elisabeth Schüssler Fiorenza's Biblical Interpretation and Contributions to Feminist Theology

Nadide Şahin¹ 

Öz

Elisabeth Schüssler Fiorenza çağdaş Hıristiyan teolojisinde özellikle Kutsal Kitap yorumu ve feminist teolojiye yaptığı katkılarla tanınan önemli bir feminist teologdur. Kadınların deneyimlerini ve bakış açılarını merkeze alarak Hıristiyan kutsal metinlerini yorumlamanın yeni yollarını geliştirmede etkili olması onu feminist teolojinin temel figürlerinden biri hâline getirmiştir. Bu çerçevede o hem akademisyenleri hem de inanırları ataerkil sistemlerden etkilenmiş olan geleneksel yorumları sorgulayarak daha eşitlikçi okumalar yapmak suretiyle Kutsal Kitap'a bir *şüphe hermenötiği* ile yaklaşmaya teşvik etmiştir. Bu hermenötik yaklaşım üzerine inşa ettiği feminist teolojisi ile Schüssler Fiorenza, Kilise'yi ataerkil yapılarıyla yüzleşmeye, marjinalleştirilmiş seslerin, özellikle de kadınların seslerinin memnuniyetle karşılandığı ve güçlendirildiği bir alan olmaya davet etmiştir. Fiorenza böylece feminist Kutsal Kitap yorumunun sadece akademik bir egzersiz değil, Kilise ve toplum içinde gerçek bir değişime yol açabilecek dönüştürücü bir uygulama olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada Batı feminizminin önemli isimlerinden biri olan Elisabeth Schüssler Fiorenza'nın Kutsal Kitap yorum çalışmaları bağlamında ortaya koyduğu feminist perspektifi ve bu görüşlerin sonraki teologlar üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinler tarihi, Hıristiyanlık, Elisabeth Schüssler Fiorenza, Feminist kutsal kitap yorumu, Feminist hermenötik.

Abstract

Elisabeth Schüssler Fiorenza is an important feminist theologian in contemporary Christian theology, particularly known for her contributions to biblical interpretation and feminist theology. Her influence in developing new ways of interpreting Christian scripture by centering women's experiences and perspectives has made her a central figure in feminist theology. In this framework, she has encouraged both scholars and believers to approach the Bible with a *hermeneutic of suspicion* by questioning traditional interpretations that are influenced by patriarchal systems and by more egalitarian readings. Building on this hermeneutic, Schüssler Fiorenza's feminist theology invited the church to confront its patriarchal structures and become a space where marginalized voices, especially women's voices, are welcomed and empowered. Fiorenza thus demonstrated that feminist biblical interpretation is not just an academic exercise but a transformative practice that can lead to real change within the church and society. This study examines the feminist perspective of Elisabeth Schüssler Fiorenza, an important figure in Western feminism, in the context of biblical interpretation studies and the impact of these views on subsequent theologians.

Keywords: History of religions, Christianity, Elisabeth Schüssler Fiorenza, Feminist biblical interpretation, Feminist hermeneutics.

Atıf/Citation: Şahin, N. (2024). Elisabeth Schüssler Fiorenza'nın Kutsal Kitap Yorumu ve Feminist Teolojiye Katkıları. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 499-524.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, nadide.sahin@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8986-3686.

Extended Abstract

Elisabeth Schüssler Fiorenza is an important theologian in contemporary Christian theology, especially for her contributions to biblical interpretation and feminist theology. Fiorenza argues that feminist biblical interpretation is not just an academic exercise but a transformative practice that can lead to real change within the church and society. In this regard, in her major works she advocates for a church that embraces feminist values of justice, equality and inclusiveness. Her feminist theology invites the church to confront its patriarchal structures and become a space where marginalized voices, especially women's voices, are welcomed and empowered. Schüssler Fiorenza's feminist theology is therefore not limited to criticism but extends to a vision for the future of the church. In this vision, women will be able to participate in and be fully empowered in all aspects of church life, including leadership roles historically reserved for men. With this vision in mind, Fiorenza's feminist hermeneutics has transformed the way scholars approach scripture and opened new avenues for understanding the role and contributions of women in early Christianity.

According to Schüssler Fiorenza, a feminist theologian should constantly think critically and avoid limiting Christian ideals to gender stereotypes, whether male or female. As a practitioner of this ideal, Schüssler Fiorenza herself strives in her scriptural studies to interpret women in a redemptive and liberating rather than demeaning and degrading way. In this way, she aims to alleviate the problems of sexism in Christianity and to liberate the marginalized, especially marginalized women. In this framework, while reinterpreting the relevant parts of the text from a feminist perspective, she tries to emphasize the good aspects of the Bible on the one hand, and on the other hand, she tries to take the aspects that can be seen as negative and place them in the correct historical context.

The most important point to note about Schüssler Fiorenza's feminist theology is that she creates her own words. In this framework, she tends to change language in order to avoid falling into linguistic traps that she thinks contribute to patriarchal norms. In other words, Schüssler Fiorenza incorporates new linguistic terms into his theology. The most important term she introduces in the context of feminist exegesis is "kyriarchy". In fact, Schüssler Fiorenza's framework of kyriarchy has become central to feminist theology. With this concept, she broadened the scope of feminist critique to include not only gender but also racial oppression, class oppression and other oppressions that intersect in religious settings. Schüssler Fiorenza used the kyriarchy to analyze how different forms of oppression are present in religious texts, institutions and practices. Schüssler Fiorenza often describes the kyriarchy as a pyramid-like system. Those at the top of the pyramid have the most power and authority, while those at the bottom have the least power and are the most vulnerable to oppression and exclusion. This system can be sustained and maintained through institutionalized social and religious structures such as laws, politics and cultural norms. According to Schüssler Fiorenza, by understanding the kyriarchy, the ways in which power and oppression are institutionalized in society can be better recognized and challenged. Thus, through the comprehensive analysis provided by the kyriarchy, a more just and egalitarian world can be created. Schüssler Fiorenza's concept

of the kyriarchy provides a critical tool for reinterpreting sacred texts that are traditionally read through a patriarchal lens. For example, stories that reinforce male dominance are often accompanied by themes of racial or class domination. By using kyriarchy as a lens, Schüssler Fiorenza argues, biblical scholars can uncover these intersecting oppressions and offer alternative readings that emphasize justice and inclusion. Indeed, in her own interpretive process, Schüssler Fiorenza has sought to make conscious the structures of domination inscribed in the Bible, thereby demonstrating the art and practice of critical feminist hermeneutics. Fiorenza's hermeneutical approach represents a whole made up of separate elements. However, the most important element of this whole is the hermeneutics of doubt. In this context, one of Schüssler Fiorenza's most important contributions is her development of the hermeneutics of suspicion, a critical approach that aims to uncover and challenge the hierarchical structures embedded in biblical texts and interpretations.

The hermeneutics of suspicion refers to a critical methodology used in feminist scriptural interpretation to identify and challenge patriarchal and androcentric aspects of the text. Schüssler Fiorenza defines hermeneutics of suspicion as a technique by which scholars can examine sacred texts to uncover hidden assumptions and perceptions about women that often go unnoticed in traditional interpretations. According to her, feminist interpreters who use this approach can challenge readings of texts that support patriarchal norms or that degrade women. By actively engaging in a critique of the language and values of the Bible, feminist scholars can thereby dismantle the influence of gendered hierarchies and make space for women's own experiences and stories, leading to a broader, more inclusive understanding of God's meaning and power in the world. In addition, Schüssler Fiorenza argues that the hermeneutic of suspicion encourages women to relate scripture to their own experiences, contexts and needs. By interpreting the Bible through the lens of their own experiences, women can bring their own insights into the process of scriptural interpretation. This, in her view, leads to a richer and more authentic portrayal of women's role in the formation of Christian discourse.

Schüssler Fiorenza's work has had a profound influence on subsequent generations of theologians and biblical interpreters. Her feminist hermeneutics inspired a variety of feminist theologians who sought to explore new ways of reading scripture that took into account the experiences of marginalized groups. In this regard, Rosemary Radford Ruether, Letty Russell, Kwok Pui-lan, Renita J. Weems, Marcella Althaus-Reid, Musa Dube, and many other feminist theologians have drawn on Fiorenza's work to further develop feminist critiques of the Bible and Christian theology. Finally, Schüssler Fiorenza's work has also influenced non-feminist theologians and biblical scholars, prompting them to reconsider the roles of women in the early church and to be more attentive to how biblical interpretation perpetuates inequality. Moreover, her concept of the kyriarchy has been adopted by scholars across disciplines, including sociology and political theory, as a useful framework for understanding the complexities of systemic oppression.

Keywords: History of Religions, Christianity, Elisabeth Schüssler Fiorenza, Feminist Biblical Interpretation, Feminist Hermeneutics.

Giriş

Elisabeth Schüssler Fiorenza (d.1938) çağdaş Hıristiyan teolojisinde özellikle Kutsal Kitap yorumu ve feminist teolojiye yaptığı katkılarla tanınan önemli bir teologdur. Schüssler Fiorenza feminist Kutsal Kitap yorumunun sadece akademik bir egzersiz değil, kilise ve toplum içinde gerçek bir değişime yol açabilecek dönüştürücü bir uygulama olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda o, temel eserlerinde *adalet, eşitlik ve kapsayıcılık* gibi feminist değerleri benimseyen bir Kilise'yi savunmaktadır. Onun feminist teolojisi Kilise'yi ataerkil yapılarıyla yüzleşmeye, marjinalleştirilmiş seslerin, özellikle de kadınların seslerinin memnuniyetle karşılandığı ve güçlendirildiği bir alan olmaya davet etmektedir. Dolayısıyla Fiorenza'nın feminist teolojisi eleştiriyle sınırlı kalmayıp Kilise'nin geleceğine yönelik bir vizyona da uzanmaktadır. Bu vizyonda kadınlar tarihsel olarak erkeklere ayrılmış olan liderlik rolleri de dahil olmak üzere Kilise yaşamının tüm yönlerine katılabilecek ve bu yönleri tam olarak güçlendirilebilecektir (Schüssler Fiorenza, 1992). Bu vizyonla yola koyulan Fiorenza ortaya koyduğu feminist hermenötüğü ile akademisyenlerin kutsal metinlere yaklaşımını değiştirmiş ve erken dönem Hıristiyanlıkta kadınların rolünü ve katkılarını anlamak için yeni yollar açmıştır.

Bu araştırmada çağdaş Hıristiyan tarihinin önemli bir figürü olarak Elisabeth Schüssler Fiorenza'nın Kutsal Kitap yorum çalışmaları bağlamında ortaya koyduğu feminist perspektifi ve onun görüşlerinin sonraki teologlar üzerindeki etkileri incelenecektir. Bu çerçevede öncelikle onun feminist teolojisi ve feminist perspektifinin önemli bir unsuru olarak geliştirdiği "*kiyerarki*" kavramı detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Daha sonra Schüssler Fiorenza'nın feminist hermenötik yaklaşımının temel unsurları ve stratejileri örnek bir kutsal metin anlatısı üzerinden değerlendirilecektir. Ayrıca onun ortaya koyduğu feminist yaklaşımın diğer teologlar üzerindeki etkisine de dikkat çekilecektir.

Schüssler Fiorenza'nın Feminist Teolojisi: Kutsal Kitap'ın Feminist Yorumu

Elisabeth Schüssler Fiorenza, feminist bir teolog olarak kabul edilir. Ona göre bu ifade Hıristiyanlıktaki cinsiyetçi idealleri sona erdirmek için kadınların deneyimlerinden yola çıktığı anlamına gelmektedir. Bu yolda Schüssler Fiorenza, feminist teolojisi aracılığıyla İsa'nın ilk takipçilerine benzer ancak daha eşitlikçi bir Hıristiyanlık biçimine yönelmektedir. Bu ideali "eşitlerin öğrenciliği" olarak adlandırmaktadır (Schüssler Fiorenza, 2001b).

Elisabeth Schüssler Fiorenza'ya göre feminist bir teolog sürekli olarak eleştirel düşünerek Hıristiyan ideallerini ister kadın ister erkek olsun toplumsal cinsiyet kalıplarıyla sınırlamaktan kaçınmalıdır. Bu idealin bir uygulayıcısı olarak Schüssler Fiorenza'nın kendisi de kutsal metin çalışmalarında kadınları küçük düşürücü ve aşağılayıcı değil kurtarıcı ve özgürleştirici bir şekilde yorumlamaya çalışmaktadır. O, böylece Hıristiyanlıktaki cinsiyetçilik sorunlarını hafifletmeyi ve ötekileştirilenleri, özellikle de ötekileştirilen kadınları özgürleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede metnin ilgili kısımlarını feminist bir perspektifle yeniden yorumlarken bir taraftan Kutsal Kitap'ın eşitlikçi yanlarını vurgulamaya çalışıp diğer taraftan olumsuz olarak görülebilecek yanlarını da alarak doğru tarihsel bağlama oturtmaya çalışmaktadır. Bir başka deyişle Fiorenza, feminist bir teolojinin kadınların/erkeklerin olumlu Tanrı-deneyimleri kadar olumsuz olanları da adlandırmaya ve eleştirel bir şekilde yansıtmaya çalıştığını belirtmektedir. Feminist teoloji Tanrısal olanı ideal bir kadınlık türü olarak ifade etmeye çalışan ya da kültürel kadınsı değerleri ve imgeleri cennete yansıtan her türlü girişimi reddedebilen hiç bitmeyen feminist bir eleştirel teoloji sürecine girer. Aynı zamanda bu feminist teoloji Hıristiyan teolojisi ve dindarlığının göksel dünyayı ve ilahî olanı tamamen eril ataerkil bir dille ve kadınları dışlayan imgelerle adlandırmaya devam etmemesi gerektiği konusunda ısrar etmeye devam eder (Schüssler Fiorenza, 1997).

Schüssler Fiorenza'nın feminist teolojisi hususunda belirtilmesi gereken en önemli nokta kendi sözcüklerini oluşturmasıdır. Bu çerçevede o, ataerkil normlara katkıda bulunduğunu düşündüğü dil tuzaklarına

düşmekten kaçınmak için dili değiştirmeye yönelmektedir. Bir başka deyişle Schüssler Fiorenza yeni dil terimlerini teolojisine dâhil etmektedir. Onun feminist yorum çalışmaları kapsamında ortaya attığı en önemli terim “*kiyerarki*”dir. O, bu kavramla birlikte feminist eleştirinin kapsamını sadece toplumsal cinsiyeti değil ırk baskısı, sınıf baskısı ve dinî ortamlarda keşişen diğer baskıları da içerecek şekilde genişletmiştir. Schüssler Fiorenza farklı baskı biçimlerinin dinî metinlerde, kurumlarda ve uygulamalarda nasıl mevcut olduğunu analiz etmek için *kiyerarkiyi* kullanmıştır (Schüssler Fiorenza, 1992; 2001b).

Kiyerarki/Kyriarchy: Ataerkilliğin Ötesinde

Feminist teoloji alanında araştırmalar yürüten Fiorenza, çalışmalarında baskı ve gücün keşişimini göstermek için farklı ve kapsamlı bir kavram türetme ihtiyacıyla yeni bir hermenötik kavram olan *kiyerarkiyi* ortaya atmıştır. Onun tarafından ortaya atılan bu kavram farklı yapısal sistemlere odaklanarak baskı ve ayrıcalık sistemleri üzerine düşünmeyi amaçlamaktadır. Fiorenza'nın *kiyerarki* tanımlamasını anlayabilmek için öncelikle Kimberle Crenshaw'ın (d. 1959) *kesişimsellik* kavramına bakmak gerekmektedir. Bir hukukçu ve sivil haklar savunucusu olan Crenshaw, *kesişimsellik* terimini ilk kez 1989 yılında yayımlanan *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex* adlı makalesinde tanıtmıştır (Crenshaw, 1989). Makalesine göre o, *kesişimsellik* kavramını geleneksel ayrımcılık anlayışlarının birden fazla marjinal gruba mensup bireylerin karmaşıklığını nasıl göz ardı ettiğini açıklamak için ortaya atmıştır. Buna göre Crenshaw, yasal çerçevelerin ve feminist hareketlerin ayrımcılığı genellikle ırk veya cinsiyete odaklanarak tek boyutlu bir şekilde ele almasını eleştirmiştir. Bu tek boyutlu yaklaşımın sonucu olarak siyah kadınların deneyimlerinin her ikisi tarafından (ırk-cinsiyet) aynı anda nasıl şekillendirildiğini yakalayamamasını eleştirmek için *kesişimsellik* kavramını kullanmıştır. Bu ihmalin siyahi kadınları ve kimlikleri keşişen diğer bireyleri hem yasal hem de toplumsal adalet çabalarının dışında bıraktığını ileri sürmüştür (Crenshaw, 1989). Böylece o, ortaya attığı bu kavramla ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf ve cinsellik gibi farklı eşitsizlik ve ayrımcılık biçimlerinin keşişip birleşerek benzersiz baskı ve ayrıcalık deneyimlerini inceleyen

sosyal bir teori oluşturmuştur.¹ Elisabeth Schüssler Fiorenza ise *kiyerarki* teorisiyle *kesişimsellik* teorisinin tamamlayıcısı olarak Batılı feminizmin görmezden geldiği çeşitli olguları da gündemine almıştır.

Yukarıda bahsi geçen her iki araştırmacının da yaklaşımlarında bazı ince ayrımlar bulunsa da temelde ikisinin getirdiği eleştiriler tamamlayıcıdır. Şöyle ki; *kesişimsellik* daha ziyade ayrımcılık ve baskılanmayla bağlantılı olarak kesişimsel kimliklere odaklanırken Schüssler Fiorenza *kiyerarki* ile tahakkümün/baskının kesişimsel yapılarına odaklanır. Bir başka deyişle *kesişimsellik* tahakküm ve ayrımcılık gibi konular ile kesişme noktaları arasındaki ilişkisellik ile ilgilenir. Buna göre ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf, cinsellik veya diğer kimliklere dayalı baskı sistemleri birbirinden bağımsız olarak işlememektedir. *Kesişimsellik* bu olguların birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren sistemler olduğunu anlamayı sağlayan güçlü bir analitik araçtır. *Kiyerarkinin* hedefi ise tahakkümün kesişen toplumsal yapıları ve imtiyazlarıdır (Ardıç, 2024). *Kiyerarki* hem baskı fikrini hem de ayrıcalık fikrini kullanır. Karmaşık baskı sisteminde kadınlar cinsiyet rolleri nedeniyle baskı altında olabilir. Ancak başka bir durumda aynı şey için ayrıcalık taşıyabilirler. *Kiyerarkide* bir bireyin ne her zaman baskı altında ne de her zaman ayrıcalıklı olduğu kabul edilir.

Kiyerarki kelimesi Elisabeth Schüssler Fiorenza tarafından tek bir bireyin bazı ilişkilerde baskı altında tutulurken diğerlerinde ayrıcalıklı olabildiği, birbirine bağlı, etkileşimli ve kendi kendini genişleten tahakküm ve boyun eğme sistemleri teorisini tanımlamak için ortaya atılmıştır. Fiorenza'nın 1990'larda ortaya attığı bu terim geleneksel ataerkillik (patriarchy) anlayışının ötesine geçerek yalnızca toplumsal cinsiyeti değil ırk, sınıf, cinsellik ve diğer toplumsal hiyerarşileri de içeren çoklu tahakküm biçimlerini kapsamaktadır (Schüssler Fiorenza, 1992; 2007). Dolayısıyla *kiyerarkinin* Fiorenza'nın feminist teolojik çalışmalarında kesişen güç,

¹ Crenshaw'ın anlatımına göre *kesişimsellik*, insanların deneyimlerinin siyah olmak veya kadın olmak gibi tek bir kimlik kategorisi üzerinden anlaşılamayacağını ileri sürer. Çünkü insanlar genellikle aynı anda birden fazla ayrımcılık biçimiyle karşı karşıya kalırlar. Örneğin siyah bir kadın hem ırk hem de cinsiyet ayrımcılığına maruz kalabilir. Ancak ırkçılık deneyimleri siyah erkeklerinkinden farklıdır ve cinsiyetçilik deneyimleri beyaz kadınlarınkinden farklıdır. Crenshaw ortaya attığı *kesişimsellik* teorisiyle bu örtüşen kimliklerin nasıl birleşik zorluklar yarattığını ortaya koymaya yardımcı olur (Crenshaw, 1989, ss. 141-149).

baskı ve tahakküm sistemlerini tanımlayan temel bir çerçeveyi ifade ettiğini söyleyebiliriz. Bu kesişen baskı ve tahakküm yapıları toplumun farklı düzeylerinde çeşitli biçimlerde ortaya çıkar.

But She Said, In Memory of Her, Bread Not Stone adlı kitaplar Fiorenza'nın *kiyerarki* terimini ve bunun ataerkilliğin ötesinde kesişen tahakküm sistemlerini anlamaya yönelik çıkarımlarını tartıştığı temel metinlerden birkaçıdır. Bu ve benzeri çalışmalarında Fiorenza geleneksel iktidar yapılarını eleştiren ve toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve daha fazlasıyla ilgili kesişen baskı sistemlerini açıklayan bir çerçeve sunan *kiyerarki* fikrini tanıtmakta ve detaylandırmaktadır. Schüssler Fiorenza'nın *kiyerarkiyi* tanım ve detaylandırması çerçevesinde birkaç temel unsur bulunmaktadır. Unsurlardan ilki *ataerkilliktir*. Ataerkillik için "tüm güç ve otoritenin aile reisi olarak erkeğin elinde olduğu, baba tarafından yönetilen bir yapı" (Phiri, 2007) yahut "sosyal, politik ve ekonomik kurumları aracılığıyla kadınları ezen bir erkek otorite sistemi" (Humm, 1995) gibi tanımlamalar yapılmaktadır. Görüldüğü üzere *ataerkillik* erkekler tarafından yönetilen ya da kontrol edilen bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Burada *ataerkillik* teriminin özellikle sosyal, kültürel ve dinî bağlamlarda kadınlar üzerindeki erkek egemenliğine işaret ettiğini görmekteyiz. Schüssler Fiorenza, bu çerçevenin faydalı olmakla birlikte insanların deneyimlediği diğer baskı biçimlerini hesaba katmadığı için sınırlı olduğunu savunarak *ataerkillik* (patriarchy) kelimesi yerine *kiyerarki* (kyriarchy) kelimesini geliştirir. *Kiyerarki* terimi Yunanca *kyrios* (efendi) ve *arche* (kural/ tahakküm) kelimelerinden oluşturulmuştur. Yunancadan gelen bu kelimenin birebir çevirisi "efendinin yönetimi"dir. Schüssler Fiorenza için bu kavram erkeklerin ve kadınların ataerkil sistem tarafından kontrol edildiğini ve ezildiğini ima eder. Çünkü "efendinin/babanın gücüne ve yönetimine dayanan bir sosyopolitik egemenlik ve boyun eğme sistemini" çağırıştırır. Schüssler Fiorenza'nın düşünce sisteminde en temel düzeyde *kiyerarki* toplumda var olan her türlü baskı ve egemenlik biçimini ifade eden bir terimdir (Schüssler Fiorenza, 2001a). Başka bir deyişle belirli insan gruplarının diğer gruplar üzerinde güç ve otoriteye sahip olduğu ve bu gücün statükoyu korumak için kullanıldığı fikridir. Bu durum genellikle belirli grupların dışlanmasını ve boyun eğdirilmesini içerir. *Kiyerarki*; cinsiyetçilik, ırkçılık, sınıfçılık, heteroseksizm², sömürgecilik ve

² Yalnızca kadın ve erkek arasındaki cinselliğin normal ve doğru olduğunu kabul eden kuram (Bolat, 2016, s. 1094).

diğer birçok baskı biçimi şeklinde ortaya çıkabilir. *Kiyerarkiyi* benzersiz kılan unsur bu farklı baskı biçimlerinin birbirleriyle nasıl kesiştiğini ve etkileşime girdiğini vurgulamasıdır. Schüssler Fiorenza *kiyerarkiyi* genellikle piramit benzeri bir sistem olarak tanımlar. Bu piramidin tepesindekiler en fazla güce ve otoriteye sahipken en alttakiler en az güce sahiptir ve baskıya, dışlanmaya karşı en savunmasız olanlardır. Bu sistem yasalar, politika ve kültürel normlar gibi kurumsallaşmış sosyal ve dinî yapılar aracılığıyla sürdürülebilir ve devam ettirilebilir. Schüssler Fiorenza'ya göre *kiyerarkiyi* anlayarak toplumda güç ve baskının kurumsallaşma yolları daha iyi tanınabilir ve bunlara meydan okunabilir. Böylece *kiyerarkinin* sağladığı kapsamlı analiz yoluyla daha adil ve eşitlikçi bir dünya oluşturulabilir (Schüssler Fiorenza, 2009).

Schüssler Fiorenza *kiyerarkiyi* daha çok kadınların tahakküm ve baskı altına alınmasının sistematik bir analizini oluşturmak ve bunları geniş bir yelpazedeki çeşitli baskıların matrisi içinde konumlandırmak için analitik bir kategori olarak görmüştür (Schüssler Fiorenza, 1999; Tuohy, 2005). Burada onun kadınlar ifadesi için kullanmayı tercih ettiği *wo/men* (women olarak değil arasında yatay çizgi ile *wo/men* olarak yazım) kelimesinden bahsetmek yerinde olacaktır. Schüssler Fiorenza çalışmalarında bilginin ve bunun dildeki ifade edilmesinin baskı/tahakküm etrafındaki konuşmaları şekillendirdiğini kabul etmektedir. O, dilin dışlama ve marjinalleştirmeyi nasıl etkileyebileceğini görerek kadınların önceki kategorizasyonuna katılmamaktadır. Buradan hareketle “kadın” tekilliğini yıkarak kadın/erkek ikililik düşüncesinden uzaklaşmayı sağlayan *wo/men* terimini kullanmaktadır. Schüssler Fiorenza bu ifade biçimi ile transseksüel ve ikili olmayan cinsiyet biçimlerinin dâhil edilmesine olanak tanımak istemekte; dahası (women yerine *wo/men* yazım tarzı ile) erkekleri de *wo/men* kavramının içine dâhil etmektedir. Bir başka deyişle “kadınlar” (women) kelimesi yerine toplumdaki ve Kilise'deki ataerkil yapıdan zarar gören erkekleri de dâhil etmek için *wo/men* kelimesini tercih etmektedir. Dolayısıyla *wo/men* kelimesi ile hiçbir kadın grubunu dışlamamak kastedildiği gibi marjinalleştirilmiş ve ikincilleştirilmiş erkekleri de içeren kapsayıcı bir anlam anlaşılmalıdır³ (Schüssler Fiorenza, 2014; 2021). Schüssler Fiorenza klasik cinsiyet/toplumsal cinsiyet tanımlamasının

³ Schüssler Fiorenza eğik çizgi ile yazdığı “wo/man” ifadesini ise tüm kadınlar tarafından paylaşılan birleşik bir öz olmadığını aksine “kadın” kategorisinin her zaman zaten parçalanmış olduğunu ve ırk, sınıf, cinsellik vb. dâhil olmak üzere diğer birçok baskı yapısı tarafından etkilendiğini göstermek için kullanmaktadır.

sınırlarını görmekte ve farklı kadın grupları ve tek tek kadınlar arasındaki daha karmaşık dinamikleri tanımaktadır. Aynı zamanda o, oluşturduğu baskı anlayışıyla tüm erkeklerin tüm kadınları ezmediğini, bazı kadınların diğerlerinin baskısından faydalandığını ve kadınlar/erkekler arasındaki farklılıkların karmaşık güç boyutunu da gözler önüne sermektedir (Kim & Whitehead, 2009). Aslında bu suretle Schüssler Fiorenza kiyerarkal bir sistemdeki baskının cinsiyetine göre belirlenmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla onun tanımlamasında *kiyerarki* cinsiyetçilik, ırkçılık, sınıfçılık gibi farklı baskı biçimlerinin birbiriyle kesiştiği ve birbirini güçlendirdiği daha geniş bir sistemi ifade etmektedir.

Yukarıda görüldüğü üzere *kiyerarki* tanımlanmasında önemli bir diğer unsur baskıların *kesişimselliği*dir. Çünkü *kiyerarki*, bireylerin aynı anda toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf veya cinsellik gibi birden fazla cephede baskıya maruz kalabileceğini kabul eder. Ona göre bahsi geçen baskılar birbirinden bağımsız olmayıp birbiriyle bağlantılıdır ve siyaset, ekonomi, din de dâhil olmak üzere toplumun tüm alanlarında işleyen bir tahakküm ağı oluşturur. Örneğin yoksul, beyaz olmayan queer⁴ bir kadın toplumsal cinsiyeti, ekonomik durumu, cinsel yönelimi ve ırkıyla ilgili kesişen zorluklarla karşılaşabilir. Bu zorlukların hepsi bir araya gelerek yalnızca ataerkillik merceğinden tam olarak anlaşılamayacak benzersiz baskı deneyimleri üretebilir (Schüssler Fiorenza, 1993a; 2007).

Kiyerarki tanımı ile ilgili ele alınacak bir diğer husus *teolojik* çıkarımlardır. Schüssler Fiorenza, Hıristiyanlığın odak noktasının kiyerarkal sistemleri yıkmak ve adalet, eşitlik ve kapsayıcılığı teşvik etmek olması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre feminist Kutsal Kitap yorumu, kutsal metinlerdeki ataerkil ön yargıları açığa çıkarmanın ötesine geçmeli ve metinde yansıtılan her türlü baskıya meydan okumalıdır. Böylece teologlar ve inananlar ataerkilliği ele alarak marjinalleştirilmiş seslerin, özellikle de kadınların ve diğer ezilen grupların seslerinin güçlendirildiği ve duyulduğu daha kapsayıcı ve adil bir Kilise için çaba gösterebilirler.

Konu bağlamında son olarak hiyerarşik güç modellerinin eleştirisi hususunu ele alabiliriz. Fiorenza'nın *kiyerarki* kavramı bir baskı biçiminin (örneğin ataerkillik gibi) diğerlerine değinilmeden ortadan kaldırılabileceği fikrini eleştirmektedir. O toplumdaki tüm tahakküm

⁴ Tüm cinsel yönelimleri altında toplayan şemsiye kavram (Turan, 2021, s. 162).

katmanlarını ele alan daha kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu konusunda ısrar etmektedir. Bu bağlamda çalışmalarında eşitlikçi modeller lehine hiyerarşik modelleri reddederek iktidarın radikal bir şekilde yeniden tasarlanması çağrısında bulunmaktadır (Schüssler Fiorenza, 1992).

Yukarıda çizilen çerçevesi ile birlikte Schüssler Fiorenza tarafından ortaya atılan *kiyerarki* kavramı geleneksel olarak ataerkil bir mercekte okunan kutsal metinleri yeniden yorumlamak için kritik bir araç sağlamaktadır. Örneğin erkek egemenliğini pekiştiren öykülere genellikle ırksal ya da sınıfsal egemenlik temaları eşlik etmektedir. Schüssler Fiorenza'ya göre Kutsal Kitap araştırmacıları *kiyerarkiyi* bir mercekle kullanarak bu kesişen baskıları ortaya çıkarabilir ve adaleti ve kapsayıcılığı vurgulayan alternatif okumalar sunabilirler (Schüssler Fiorenza, 1994a; 1999).⁵ Nitekim Schüssler Fiorenza da kendi yorumlama sürecinde Kutsal Kitap'ta yazılı olan tahakküm yapılarını bilinçli hâle getirmeye çalışarak eleştirel feminist hermenötiğin sanatını ve pratiğini sergilemeyi amaçlamıştır.

Schüssler Fiorenza'nın Hermenötik Yaklaşımı: Eleştirel Bir Yaklaşım

Schüssler Fiorenza'nın en önemli katkılarından biri Kutsal Kitap metinleri ve yorumlarında gömülü olan kiyerarkal yapıları ortaya çıkarması ve bunlara meydan okumayı amaçlayan eleştirel bir yaklaşım olan *feminist hermenötiği* geliştirmesidir. Büyük ölçüde erkek teologlar ve akademisyenler tarafından şekillendirilen geleneksel Kutsal Kitap yorumu, kadınların kutsal metinlerdeki seslerini ve deneyimlerini genellikle ihmal etmiştir. Buradan hareketle Schüssler Fiorenza, Kutsal Kitap'ın son derece ataerkil kültürler içinde yazıldığını ve yorumlandığını, bunun da hem metnin kendisinde hem de sonraki teolojik söylemlerde kadınların marjinalleştirilmesine yol açtığını savunmaktadır (Schüssler Fiorenza, 1994a).

⁵ Schüssler Fiorenza'nın *kiyerarki* kavramı teolojik alanın dışındaki sosyal adalet hareketlerini de etkilemiştir. Sunduğu çerçeve çoklu eşitsizlik biçimlerini sürdüren siyasi, ekonomik ve kültürel sistemleri eleştirmek için de kullanılmıştır. Aktivistler ırk, toplumsal cinsiyet ve ekonomik adaletle ilgili konularda bu sistemlerin birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu ve bunları ortadan kaldırmak için nasıl kapsamlı bir yaklaşım gerektirdiğini anlamak için *kiyerarki* kavramından yararlanmışlardır (Schüssler Fiorenza, 2007).

Schüssler Fiorenza hermenötik yaklaşımını detaylı bir şekilde ele aldığı çeşitli eserlerine feminist Kutsal Kitap çalışmaları ve feminist teolojilerinde yeterli kurumsal yapılara ve destek sistemlerine sahip olunmaması nedeniyle *androsentrik/erkekmerkezci* bakış açısının hâlâ baskın olduğuna işaret ederek başlamaktadır (Schüssler Fiorenza, 1992; 1995; Schüssler Fiorenza vd., 1985). Ardından feminist teologların Kutsal Kitap metinlerini eleştirmek ve yeniden yorumlamak için kullandıkları çeşitli stratejileri ve teorileri incelemektedir. Devamında ise tüm bu yöntemlerin faydalı olmakla birlikte yeterli olmadığını belirterek dinî geleneklerle eleştirel ve yaratıcı bir şekilde ilişki kurmak için kendi hermenötik yöntemini ortaya koymaktadır. Schüssler Fiorenza'nın hermenötüğünü diğerlerinden farklı kılan husus dört farklı Kutsal Kitap yorumlama modelini eleştirel ve bireşimli⁶ bir şekilde kabul etmesinden kaynaklanmaktadır (Schüssler Fiorenza, 1992; Schüssler Fiorenza vd., 1985). Bir araya getirdiği bu dört farklı yöntem *şüphe hermenötüğü*, *beyan hermenötüğü*, *hatırlama hermenötüğü* ve *yeniden inşa/yaratıcı gerçekleştirme hermenötüğü*dir.

Schüssler Fiorenza tarihsel olarak ötekileştirilmiş/susturulmuş kadınların seslerini ve deneyimlerini ortaya çıkarma ve bu sesleri güçlendirme amacıyla ortaya koyduğu hermenötik yaklaşımıyla akademisyenlerin Kutsal Kitap metinlerine yaklaşımını değiştirmiş ve erken dönem Hıristiyanlıkta kadınların rolünü ve katkılarını anlamak için yeni yollar açmıştır.

Dört Farklı Modelin Bireşimli Uygulaması

Schüssler Fiorenza'nın hermenötik yaklaşımı ayrı öğelerden oluşturulmuş bir bütünü temsil etmektedir. Ancak bu bütünün en önemli ögesi *şüphe hermenötüğü*dir. Schüssler Fiorenza kutsal metinleri yorumlama çalışmalarında *şüphe hermenötüğünün* ana ve önde gelen savunucusudur. *Şüphe hermenötüğü* onun yaklaşımında pergelin sabit ayağını temsil etmektedir. *Şüphe hermenötüğü* feminist kutsal metin yorumlamasında metnin ataerkil ve androsentrik yönlerini belirlemek ve bunlara meydan okumak için kullanılan eleştirel bir metodolojiye atıfta bulunmaktadır.

⁶ Bu ifadeden kastımız ayrı ayrı öğelerin bir araya getirilerek bir bütün oluşturulmasıdır.

Elisabeth Schüssler Fiorenza *şüphe hermenötiği*ni akademisyenlerin kutsal metinleri inceleyerek kadınlar hakkında geleneksel yorumlarda sıklıkla fark edilmeyen gizli varsayımları ve algıları ortaya çıkarabilecekleri bir teknik olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu yaklaşımı kullanan feminist yorumcular ataerkil normları destekleyen veya kadınları aşağı gören metin okumalarına meydan okuyabilirler. Feminist akademisyenler bu suretle Kutsal Kitap'ın dilinin ve değerlerinin eleştirisine aktif olarak katılarak cinsiyete dayalı hiyerarşilerin etkisini ortadan kaldırıp kadınların kendi deneyimleri ve hikayeleri için alan açarak Tanrı'nın dünyadaki anlamı ve gücü hakkında daha geniş, daha kapsayıcı bir anlayışa kavuşabilirler. Bunun yanı sıra Fiorenza *şüphe hermenötiği*nin kadınları kutsal metinleri kendi deneyimleri, bağlamları ve ihtiyaçlarıyla ilişkilendirmeye teşvik ettiğini ileri sürmektedir. Kadınlar Kutsal Kitap'ı kendi deneyimlerinin merceğinden yorumlayarak kendi içgörülerini kutsal metin yorumlama sürecine dâhil edebilirler. Ona göre bu da kadınların Hıristiyan söyleminin oluşumundaki rollerinin daha zengin ve daha otantik bir tasvirine yol açar (Schüssler Fiorenza, 1995).

Yukarıdaki ifadelerden hareketle Schüssler Fiorenza'nın *şüphe hermenötiği*; Kutsal Kitap metinlerinin geleneksel okumalarını şekillendiren altta yatan güç dinamiklerini özellikle de ataerkil yapıları ortaya çıkarmayı ve bunlara meydan okumayı amaçlayan eleştirel bir yorumlama yöntemi olarak tanımlanabilmektedir. Köklerini feminist teoriden alan bu yaklaşım tarihsel olarak erkek egemen, androsentrik bakış açılarıyla şekillendirilmiş kutsal metin anlatılarının ve yorumlarının şüphecisi bir analizini gerektirmektedir. Dolayısıyla o *şüphe hermenötiği*ni yönteminin merkezinde eleştirel bir merceğe olarak kullanmaktadır. Bu yaklaşım kutsal metinlerin geleneksel yorumlarının erkek egemen bir toplum tarafından şekillendirildiği ve genellikle kadınların seslerini ve deneyimlerini marjinalleştirdiği inancına dayanmaktadır. Ona göre Kutsal Kitap tarafsız ya da nesnel bir belge olarak okunmak yerine başta ataerkillik olmak üzere baskı sistemlerini yansıtan ve sürdüren sosyo-tarihsel bağlamının bir ürünü olarak anlaşılmalıdır (Schüssler Fiorenza, 1992; 1994a).

Elisabeth Schüssler Fiorenza'nın hermenötik yaklaşımında *şüphe hermenötiği*yle birlikte kullandığı *beyan/değerlendirme hermenötiği*

metindeki ataerkil yapıların ve varsayımların tanımlanmasını ve ilanını kapsar. Bu aşama geleneksel okumalarda fark edilmeyen altta yatan ataerkil varsayımları ortaya çıkarmak için metinde kullanılan temaları, dili ve imgeleri analiz etmeyi içerir. Bir diğer aşama; yukarıda ele alınan *şüphe hermenötiği* ile bu varsayımlara meydan okuma, yorumlama üzerindeki etkilerini belirleme ve bunların yerine kadınların deneyimlerini güçlendiren ve cinsiyet eşitliğini onaylayan alternatif okumaları üretmek için eleştirel bir sorgulamaya girmeyi içerir. Bu bağlamda Fiorenza, *şüphe hermenötiği*yle kutsal metinlere tüm kalbiyle “saygı, kabul, rıza ve itaat” ile bakmak yerine ihtiyatla bakılmasını ve “ilahi otorite iddiasını olduğu gibi kabul etmekten” kaçınılmasını ileri sürmektedir. Schüssler Fiorenza birçok insanın Kutsal Kitap otoritesini sorgulamayı tabu olarak görebileceği gerçeğinden dolayı kişinin kendi duyguları, kaygıları ve korkuları üzerinde çalışarak işe koyulması ve takdir ve rızaya dayalı bir hermenötiği desteklemenin ne gibi yararlar sağladığını keşfetmesi gerektiğini ifade etmektedir (Schüssler Fiorenza, 2001b). Bir diğer aşamada ataerkil normları altüst eden bu okumaları yeniden çerçevelemek ve inşa etmek için bir *demitolojizasyon* süreci kullanılır. Bu süreç mükemmel anne veya eş fikri gibi ataerkil kadın fikirlerini ve imgelerini soyup kutsal metnin anlatısında yer alan marjinalleştirilmiş veya ezilen kadınların anlatılmamış hikâyelerini ortaya çıkarmayı hedefler. Böyle bir yaklaşım Kutsal Kitap geleneğinde bulunmayan veya dışlanan kadınların deneyimlerine ve anlatılarına ses verir. Schüssler Fiorenza’ya göre bu yaklaşım başkalarının bakış açısını, yaşadığı acıyı anlamayı sağlar. Bu durum tarihteki kadınlar açısından onların geçmişte nasıl mücadele ettiğini anlama ve bunu bugünkü hayatla ilişkilendirme fırsatı verir. Bu, *kiyerarkinin* kültürel-dinî içselleştirmelerini ve meşrulaştırmalarını bilinçli hâle getirmeyi ve kutsal metinlerde karşı-kültürel alternatifler olarak kazanmış değerleri ve vizyonları keşfetme amacıdır. Fiorenza bu stratejinin metni bağlamına oturtarak metnin retoriğini ve geleneklerini analiz etmeyi sağladığını belirtir. Fiorenza bu sürecin hikâyeyi farklı bir şekilde anlatmayı, tarihi yeni bir ışık altında görmeyi ve gelecekte olumsuz durumların nasıl değiştirilebileceğini ve önlenebileceğini algılamayı sağladığını ileri sürer (Schüssler Fiorenza, 2001b).

Hatırlama ve yeniden inşa hermenötiği aşamasında ise araştırmacılar bu yeni formüle edilmiş anlatıların feminist teolojinin gelişimini nasıl

etkilediğini; ayin, kutsallık ve sosyal kaygılar dâhil olmak üzere Kilise'nin uygulaması ve pratiği için ne gibi çıkarımlar içerdiğini ortaya koymalıdır. Nihayetinde ulaşılan bu değişim ve dönüşüm hermenötiği Schüssler Fiorenza'nın doruk noktası stratejisidir. Bu hermenötik yaklaşımla Schüssler Fiorenza mevcut ataerkillik/egemenlik tutumlarını adil bir yorumlamaya dönüştürmeyi amaçlar. Bu nedenle o yeni bir insanlık, küresel ekoloji ve dinî topluluk için yaratıcı vizyonlar ortaya koymak amacıyla geçmişi ve bugünü analiz etmeyi önerir. Ayrıca araştırmacının yalnızca adaletin olduğu bir gelecek için çalışmaya adandığında genel vizyonu kısıtlayan geçmişin ve bugünün unsurlarını değiştirebileceğini ekler (Schüssler Fiorenza, 1995, 2001b). Netice itibarıyla bu çeşitli stratejilerle harmanlanan feminist hermenötiğiyle Schüssler Fiorenza, Hıristiyan söyleminin oluşumunda kadınların deneyimlerini ve sembolizasyonlarını tam olarak takdir eden ve değer veren kapsayıcı bir bakış açısını yeniden oluşturur.

Schüssler Fiorenza'nın feminist hermenötiğinin çeşitli stratejilerine tabi tuttuğu metin örneklerinden biri Yuhanna İncili dördüncü babda geçen "kuyudaki kadın" anlatısı ile ilgilidir. O, bu İncil metninin feminist hermenötiği aracılığıyla nasıl okunabileceğini, daha kapsayıcı, eşitlikçi bir vizyona nasıl geri döndürülebileceğini araştırarak öyküyü (Yuhanna 4:6-42) *şüpheli hermenötiği* yoluyla yeniden analiz eder. Ancak bunun öncesinde daha evvel bu metne uygulanmış olan ataerkil varsayımları ve yorumları belirler. Schüssler Fiorenza *değerlendirme hermenötiği* ile ataerkil yapıları ve varsayımları tanımlamanın ilk aşamasında bu metnin ataerkil yorumlarının anlatıdaki Samiriyeli kadını günahkâr, ahlaksız ve sapkın bir yaşam tarzına sahip olarak tasvir etme yollarını tanımlar. Hermenötik yaklaşımının temel kavramı *kiyerarki* ile kesişen çoklu tahakküm biçimine işaret ederek bu yorumun yalnızca kadınların erkeklerden aşağı olduğu ataerkil bir görüşü değil aynı zamanda Samiriyeli halkının Yahudilerden aşağı olduğu görüşünü de yansıttığını belirtir. Bu ilk aşamanın sonunda o, metne eleştirel bir gözle yaklaşmaya, görünen anlamları ve bunların ardındaki niyetleri sorgulamaya yönlendirir. Okuyucunun metnin yüzeysel yorumlarına şüpheli yaklaşmasını ve güç dinamiklerinin, özellikle de ataerkil dinamiklerin metnin oluşturulmasını ve aktarılmasını nasıl etkilemiş olabileceğini düşünmesini sağlar (Schüssler Fiorenza, 1994b; 2001b).

İkinci aşamada Schüssler Fiorenza; kadını ahlaksız veya günahkâr olarak tasvir eden hikâyenin ataerkil yorumlarına meydan okur ve bunun yerine kadının baskısını ve direnişini ortaya çıkarmak için metinle etkileşime girer. Schüssler Fiorenza'nın bunu yapmasının temel yollarından biri kadının toplumdaki konumunu etkileyen cinsiyet, etnik köken ve sınıf gibi çeşitli kültürel ve sosyal faktörleri (*kiyerarki* vasıtasıyla) vurgulamasıdır. Bu çerçevede Schüssler Fiorenza, kadının günün sıcağında tek başına kuyuya gelmesinin toplumunda dışlanmış olabileceğini gösterdiğini belirtir. Çünkü ona göre iyi durumda bir kadın sabahın serinliğinde diğer kadınlarla birlikte kuyuya gitmiş olurdu. Schüssler Fiorenza metni bu şekilde okuyarak Samiriyeli kadını toplumsal bağlamında adaletsizliğe ve ayrımcılığa maruz kalmış biri olarak tanımlayabiliyor. Kadının ahlaksız bir karakter olmaktan ziyade ataerkil normlara direnen bir yabancı veya cinsiyetinin ve toplumsal konumunun toplumsal sınırlamaları tarafından ezilen bir kişi olabileceğini belirtir. Bu içgörüler aracılığıyla Schüssler Fiorenza okuyucunun odağını kadının günahlarından, onun marjinal statüsünü yaratan toplumsal ve kültürel faktörlere kaydırarak hikâyenin ataerkil okumalarına meydan okuyor. Bu nedenle Schüssler Fiorenza'nın bu aşamadaki analizi marjinalleştirilmiş ve ezilen grup için metnin daha yapıcı ve güçlendirici bir okumasını sağlıyor. Bu aşamada aynı zamanda Schüssler Fiorenza Samiriyeli kadının hikâyesiyle İsa'nın bir erkeğin bir kadınla toplum içinde konuşmaması gerektiği şeklindeki ataerkil varsayımı nasıl altüst ettiğini ve Samiriyelilere karşı kültürel ön yargılara nasıl meydan okuduğunu da vurgular. Bu yeniden inşaya götüren süreç okuyucuların ayrımcılık ve baskı yapan cinsiyet, ırk ve toplumsal normlar hakkındaki eski inanç sistemlerine nasıl meydan okuyabileceklerini yeniden hayal etmelerini sağlar. Netice itibarıyla bu aşamanın getirileri ile birlikte metnin baskın yorumları tarafından ötekileştirilen veya susturulanların seslerini ve deneyimlerini kurtarmaya ve hatırlamaya odaklanılır. Bu süreç kadınların ve diğer ezilen grupların perspektiflerini gün ışığına çıkarmak için tarihsel ve bağlamsal bir analizi içerir. Schüssler Fiorenza bu yaklaşımıyla teoloji söyleminin gerçek dünyadaki etkilerinden sorumlu olmasını sağlamayı amaçlamakta ve bu yorumlardan etkilenenlerin deneyimlerini hatırlama ve onurlandırma ihtiyacını vurgulamaktadır (Schüssler Fiorenza, 1994a).

Hatırlatma ve yeniden inşa aşaması ise metnin çağdaş yaşama uygulanması yani analizin içgörü ve bilgisinin eyleme geçirilmesi aşamasıdır. Böylece

yorumlayıcı/okuyucu metnin mesajlarını anlamak ve yaşamak için yeni olasılıklar öngörmek üzere yaratıcı hayal gücünü kullanılmaya teşvik edilir. Bu nokta metinle ilgili olarak ataerkil ve androsentrik varsayımları ortadan kaldırmak ve Samiriyeli kadının marjinal bakış açısını açığa çıkarmak için yeniden işlemeyi içerir. Bu nedenle Schüssler Fiorenza kadın bakış açısını yeniden ele alarak anlatıyı onların bakış açısından yeniden yapılandırıyor ve onları ana akımdan yabancılar olarak tasvir ediyor. Burada anlatılan öyküde İsa'nın etnik farklılıklarına rağmen bir kadınla uzun müddet konuştuğunu, günahlarını ona ifşa ettiğini ve bunun sonucunda kadını ve diğer Samiriyelileri mümin yaptığını vurguluyor. Böylece bu pasajda Schüssler Fiorenza geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak odağı İsa'dan uzaklaştırıyor. Samiriyeli kadının bu konuşma sonucunda mümin olduğunu ve karşılığında etnik kökeninden birçok kız ve erkek kardeşini dönüştürdüğünü vurguluyor. Bir başka deyişle İsa'nın bilgeliğine ya da gücüne değil kadının inancına ve kadının ima ettiği hizmete odaklanıyor. Schüssler Fiorenza bu hermenötik okuma ile geleneksel bir misyon efsanesini Samiriye'deki (Yuhanna 4:6-42) Hıristiyan topluluğunun başlangıcında bir kadının birincil rolü üzerinden yeniden işliyor. O, bu okuma ile kadınların İsa hareketinin İsraili olmayanlara yayılmasında belirleyici olduğuna dair kanıtı gün yüzüne çıkarıyor. Böylece Schüssler Fiorenza Yahudi olmayan kadınların normalde metinde göz ardı edilseler de aslında İsa hareketinin yayılmasında önemli bir bileşen olduğunu savunuyor. Bu durum metinde doğrudan belirgin olmadığından Schüssler Fiorenza *şüphe hermenötiği* ve sürecin bir parçası olan diğer hermenötik stratejilerle üstü kapalı olan durumu açığa çıkarıyor. Ortaya koyduğu birçok anlam katmanıyla birlikte Schüssler Fiorenza için hikâye nihai anlamda İsa'yı yüceltmekle ilgili değil kadınların erken dönem İsa hareketinde sahip olduğu *tarihsel liderlikle* ilgilidir. O, İsa'nın kapsayıcı Mesih sofrası topluluğunu yalnızca İsrail'le sınırlayan teoriye karşı bir teolojik argüman sunuyor. Schüssler Fiorenza'ya göre böyle bir teolojik argümanın bir kadının ağzından çıkması kadınların İsa'nın hareketini ve topluluğunu Yahudi olmayan günahkârlara açmada sahip olduğu tarihî liderliğin bir işaretidir (Schüssler Fiorenza, 1994a).

Kadının tarihsel liderliğine yapılan yukarıdaki vurgu metnin hatırlanması ve yeniden yapılandırılması hermenötiğinin sonucudur. Daha önce belirtildiği gibi Schüssler Fiorenza aksi açıkça belirtilmediği sürece Hıristiyan tarihinde kadınların görünür/mevcut olmadığını ileri sürer.

Sonuç itibarıyla feminist hermenötikle ortaya koyduğu bu yeni anlamla Schüssler Fiorenza kadınların arka planda önemsiz bir rol oynamadığını; metin yüzeysel olarak onları daha az önemli gösterse de Hıristiyanlığın yayılmasında ön saflarda olduklarını savunmaktadır. Bu yeni yorumla aynı zamanda ötekileştirilmiş grupları güçlendiren ve baskıcı yapılara meydan okuyan yeni okumalar sunmayı amaçlar. Schüssler Fiorenza bunu bugün toplumsal sınırlamalarıyla mücadele eden marjinalleştirilmişleri güçlendirmek için yapar. Marjinalleştirilmiş bakış açısını ve kadının sesini güçlendirerek ve hikâyeyi onların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden bağlamlandırarak ezilenleri güçlendirmeyi hedefler. Böylece feminist hermenötiğin bu stratejisi ile okuyucuların metni marjinalleştirilmiş topluluklar için alakalı ve güçlendirici bir şekilde yeniden hayal etmeleri ve yeniden yapılandırmaları için bir yol sağlar. Son olarak Schüssler Fiorenza metinleri kendi özel dinî ve kültürel ortamlarında bağlamlandırarak bunları sadece baskın *ethos* (ahlaki değerlere göre şekillenen eğilim) açısından değil aynı zamanda değişim için alternatif toplumsal hareketler açısından da yeniden yapılandırmak gerektiğini belirtir (Schüssler Fiorenza, 2001b).

Schüssler Fiorenza bu feminist hermenötik yaklaşımıyla tüm erken dönem Hıristiyan tarihini feminist bir bakış açısıyla yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede o, kadınların ilk Kilise’de önemli roller oynadığını ancak katkılarının ataerkil yorumlar tarafından sistematik olarak silindiğini veya azaltıldığını ileri sürmektedir. Yukarıda örnek olarak ele alınan pasajda olduğu gibi kadınla ilgili diğer pasajları da aynı yöntemle ele alan Schüssler Fiorenza kadınları pasif veya ikincil rollere indirgeyen geleneksel yorumlamalara meydan okuyarak feminist bakış açısıyla Mecdelli Meryem, Lidya ve Priskilla gibi kadınların da Kilise’ye aktif katılımını ortaya çıkarmaktadır (Schüssler Fiorenza, 1992; 1993b; 1994a; 1994b).

Elisabeth Schüssler Fiorenza’nın Feminist Teologlar Üzerindeki Etkisi

Schüssler Fiorenza’nın çalışmaları sonraki kuşak teologlar ve Kutsal Kitap yorumcuları üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. Onun feminist hermenötiği marjinalleştirilmiş grupların deneyimlerini dikkate alarak kutsal metinleri okumanın yeni yollarını keşfetmeye çalışan çeşitli

feminist teologlara ilham vermiştir. Bu bağlamda pek çok feminist teolog Kutsal Kitap ve Hıristiyan teolojisine yönelik feminist eleştirileri daha da geliştirmek için Schüssler Fiorenza'nın çalışmalarından yararlanmışlardır. Rosemary Radford Ruether, Letty Russell, Kwok Pui-lan, Renita J. Weems, Marcella Althaus-Reid, Musa Dube bunlardan bazılarıdır.⁷ Burada genel anlamda etkileri ortak noktalarda kesiştiğinden bu feminist teologlardan Rosemary Radford Ruether ve Letty Russell üzerinde durulacaktır.

Schüssler Fiorenza *kiyerarki* kavramını, feminist analizin kapsamını kesişen tahakküm sistemlerini (ırk, sınıf ve cinsellik vb.) içerecek şekilde genişletirken Rosemary Radford Ruether daha çok feminist teolojinin ekolojik ve özgürleştirici yönlerine odaklanmıştır. Ancak çalışmaları Schüssler Fiorenza'nın çalışmalarıyla önemli şekillerde kesişmektedir. Bunlardan ilki ataerkilliğin ortak feminist eleştirisidir. Her ikisi de Hıristiyan teolojisinde gömülü olan ataerki yapıları eleştirmektedir. Ancak Schüssler Fiorenza çoklu baskı biçimlerinin kesişimselliğini ele alan *kiyerarkiyi* kullanarak bu eleştiriye daha ileriye götürmektedir. Bu noktada Ruether'in dinî gelenekteki ataerkilliğe odaklanırken Hıristiyanlıktaki kurumsal iktidara yönelik eleştirilerinde Schüssler Fiorenza'nın bu genişletilmiş baskı anlayışından etkilendiği görülmektedir. Ruether *Sexism and God-Talk Toward a Feminist Theology* adlı çalışmasında kutsal metinlerin erkek egemen yorumlarına meydan okuma açısından feminist bir teoloji eleştirisinin ana hatlarını çizmiştir. Bununla birlikte Schüssler Fiorenza'nın çalışmaları (özellikle *kiyerarki* ile ilgili olarak) ilgi çektikçe Ruether de ataerki baskının Hıristiyan tarihindeki diğer sosyal ve siyasi hiyerarşilerle nasıl kesiştiğiyle daha derinlemesine ilgilenmeye başlamıştır. Bu suretle Schüssler Fiorenza'nın *kiyerarki* kavramı Ruether'in baskıyı yalnızca toplumsal cinsiyetin ötesinde ele alma biçimleri üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olmuştur (Ruether, 1983). Şöyle ki Ruether'in önceki çalışmaları öncelikle ataerkillik ve kadınların Kiliseden

⁷ Schüssler Fiorenza'nın çalışmaları Richard B. Hays, Nicholas Thomas Wright, Luke Timothy Johnson, John Dominic Crossan, Ben Witherington III gibi feminist olmayan teologları ve Kutsal Kitap araştırmacılarını da etkilemiş, onları ilk kilisede kadınların rollerini yeniden gözden geçirmeye ve Kutsal Kitap yorumunun eşitsizliği nasıl sürdürdüğü konusunda daha dikkatli olmaya itmiştir. Ayrıca onun *kiyerarki* kavramı, sistemik baskının karmaşıklığını anlamak için yararlı bir çerçeve olarak sosyoloji ve siyaset teorisi de dâhil olmak üzere farklı disiplinlerdeki Patricia Hill Collins, Nancy Fraser, Judith Butler, Chandra Talpade Mohanty gibi araştırmacılar tarafından da benimsenmiştir.

dışlanmasına odaklanırken Schüssler Fiorenza'nın *kiyerarki* kavramı tahakkümün birden fazla katmanını dikkate alma ihtiyacını vurgulamıştır. Böylece daha geniş baskı anlayışı Ruether'in sonraki çalışmalarında dikkat çekici ölçüde belirgin hâle gelmiştir. Nitekim Ruether'in *Gaia and God An Ecofeminist Theology of Earth Healing* gibi sonraki yazıları ekolojik bozulma, sömürgecilik ve ırksal baskının ataerkil yapılarla nasıl kesiştiğine dair bir anlayışı yansıtmaktadır. Ruether bu kesişmelerin her zaman farkında olmasına rağmen Schüssler Fiorenza'nın *kiyerarki* çerçevesi ona, bu örtüşen tahakküm biçimlerini anlamak için daha sistematik bir yol sağlamış görünmektedir. Nitekim çalışmasında Ruether ekolojik kaygıları feminist ve özgürlükçü teolojileriyle bütünleştirerek Schüssler Fiorenza'nın yalnızca toplumsal cinsiyete odaklanmak yerine tüm baskı biçimlerini ortadan kaldırmaya yaptığı vurguyu yinelemektedir (Ruether, 1992).

Marjinalleştirilmiş seslerin güçlendirilmesi bağlamında ele aldığımızda da her iki teolog Hıristiyan tarihini ve teolojisini geleneksel olarak konuşmanın dışında bırakılanların deneyimlerini merkeze alacak şekilde yeniden çerçevelemeye çalışmıştır. Schüssler Fiorenza'nın ötekileştirilmiş grupların özellikle de erken dönem Hıristiyan tarihindeki kadınların seslerini geri kazanmaya yaptığı vurgu, Ruether'in teolojik söylemde kadınların hikâyelerini güçlendirmeye yönelik kendi çalışmalarıyla derin bir yankı uyandırmıştır. Örneğin Ruether *Women-Church Theology and Practice* adlı kitabında kadınları ve diğer ötekileştirilmiş grupları güçlendiren yeni, kapsayıcı Hıristiyan cemaat modelleri yaratılmasını savunmaktadır. Onun bu iddiası Schüssler Fiorenza'nın cinsiyet, ırk ve sınıfa dayalı hiyerarşik yapıların ortadan kaldırıldığı bir Kilise vizyonu olan "eşitlerin öğrenciliği" çağrısıyla yakından uyumludur (Ruether, 1985). Sonuç itibarıyla Schüssler Fiorenza'nın görüşlerinin Ruether'in Hıristiyan cemaatini geleneksel tahakküm biçimlerine meydan okuyacak ve bunları aşacak şekilde yeniden hayal etme çabalarını güçlendirmeye yardımcı olduğu söylenebilir.

Schüssler Fiorenza'nın Ruether üzerindeki önemli etkilerinden biri de Kutsal Kitap'ın feminist yorumu alanındadır. Her iki teolog da Kutsal Kitap metinlerini kadınları ve diğer ötekileştirilmiş grupları ezme yerine özgürleştirecek şekilde yeniden okumaya kararlı olmuştur. Fiorenza'nın

geliştirdiği *şüphe hermenötiği* özellikle feminist Kutsal Kitap yorumunda etkili olmuştur. Böylece Fiorenza, Ruether ve diğerlerinin kutsal metinlerdeki ataerkil varsayımları sorgulamak için kullanabilecekleri bir çerçeve sağlamıştır. Ruether'in *Women and Redemption A Theological History* gibi çalışmaları kutsal metinlerin geleneksel erkek merkezli yorumlarını sorgulayan feminist hermenötikle ilgilidir. Schüssler Fiorenza'nın Kutsal Kitap'ın feminist yorumundaki metodolojik yenilikleri özellikle de kutsal metnindeki gizli veya marjinal sesleri ortaya çıkarmaya odaklanması Ruether'e Hıristiyan doktrinlerinin ve hikâyelerinin kadınları güçlendirmek için nasıl yeniden yorumlanabileceğine dair bir model sağlamıştır (Ruether, 2004; 2011).

Son olarak Hem Schüssler Fiorenza hem de Ruether hiyerarşik baskı sistemlerinden arınmış, dönüştürülmüş, kapsayıcı bir Kilise vizyonunu paylaşmaktadır. Schüssler Fiorenza'nın dinî feminizm kavramı ile Kilisenin eşitler topluluğu olarak yeniden tasavvur edilmesi fikriyle bu tür bir dönüşümü öngörmek için daha geniş bir teorik çerçeve sağlaması Ruether üzerinde etkili olmuştur. Schüssler Fiorenza'nın bu etkisi Ruether'in kadınların Kilise yaşamının tüm yönlerine tam olarak dâhil edilmesini savunmaya devam etmesinde ve eşitsizliği sürdüren kurumsal Kilise yapılarını eleştirmesinde görülmektedir (Ruether, 1983). Her iki teolog da kadınların seslerinin duyulduğu ve liderliklerinin kabul edildiği alanlar yaratmaya çalışarak daha adil ve eşitlikçi bir Hıristiyan topluluğuna doğru ilerlemeyi desteklemektedir.

Elisabeth Schüssler Fiorenza'nın öncü feminist teolog Letty Russell üzerinde de özellikle Russell'ın Hıristiyan teolojisi ve Kilisesine yönelik feminist eleştiriler geliştirmesinde kayda değer bir etkisi olmuştur. Örneğin Schüssler Fiorenza'nın daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir Hıristiyan topluluğu için yaptığı çağrıdan etkilenen Letty Russell *eklesiyoloji* (Kilise bilimi) ve feminist liderlik modellerine odaklanmıştır. Schüssler Fiorenza'nın Kilise'deki ataerkil ve kiyerarkal güç yapılarına yönelik eleştirisi Russell'ın kapsayıcı ve katılımcı bir Kilise vizyonunu ifade etmek için üzerine inşa edebileceği temel bir çerçeve sağlamıştır. *Church in the Round Feminist Interpretation of the Church* adlı kitabında Russell, Kilise için liderliğin paylaşıldığı ve tüm üyelerin eşit söz ve katılıma sahip olduğu bir

“yuvarlak masa” topluluğu modeli önermiştir (Russell, 1993). Bu kavram Schüssler Fiorenza’nın Kilise’nin hiyerarşik tahakkümden arınmış bir alan olarak yeniden tasarlandığı “eşitlerin öğrenciliği” fikriyle paralellik göstermektedir. Yine Russell’ın çalışmalarına bakıldığında özellikle ırk ve sınıf açısından çoklu tahakküm sistemleri tarafından ezilenlerle dayanışmanın önemini vurguladığı görülmektedir. *Just Hospitality God’s Welcome in a World of Difference* adlı eserinde Russell tüm insanları özellikle de üst üste binen ayrımcılık biçimleriyle ötekileştirilenleri hoş karşılayan bir *misafirperverlik teolojisini* savunmaktadır (Russell, 2009). Bu yönlerden Russell, Kilise’deki baskının yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliği yoluyla ele alınamayıp bu durumun birden fazla kesişen adaletsizlik biçiminde ele alınması gerektiği anlayışından etkilenmiştir.

Schüssler Fiorenza’nın Kutsal Kitap metinlerinin ataerkil ve androsentrik yorumlarını sorgulayan eleştirel bir yöntem olan *şüpheli hermenötik* Russell’ın Kutsal Kitap yorumuna yaklaşımını da şekillendirmiştir. Bu bağlamda her iki teolog da Kutsal Kitap metinlerindeki kadınların ve diğer ötekileştirilmiş grupların seslerini ve deneyimlerini kurtarmaya ve dışlama ve eşitsizliği pekiştiren egemen yorumlara meydan okumaya çalışmıştır. Nitekim Schüssler Fiorenza’nın bu konuda çığır açan çalışması *In Memory of Her* erken dönem Hıristiyanlıkta kadınların katkılarını yeniden ele alarak Russell’ın kendi feminist hermenötik çalışmasında izleyeceği bir model oluşturmuştur. Russell’ın da *Human Liberation in a Feminist Perspective A Theology* adlı kitabında kadınların ve ezilenlerin deneyimlerini görmezden gelen ya da bastıran geleneksel okumaları eleştirerek kutsal metinleri feminist bir mercekten yorumladığı görülmektedir (Russell, 1974). Buna göre her iki teolog da kutsal metinlerin kadınları ve diğer marjinal grupları güçlendirecek şekilde yeniden yorumlanması ve Kutsal Kitap teolojisinin sosyal adaletle uyumlu hâle getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda küresel feminist teoloji açısından bakıldığında da Schüssler Fiorenza’nın özellikle Batılı Hıristiyan geleneklerinin Batılı olmayan bağlamlarda kadınları nasıl ötekileştirdiği olmak üzere kiyerarkal baskının küresel boyutlarına odaklanması Russell’ı feminist teolojiye daha geniş bir perspektif yelpazesini dâhil etmeye teşvik etmiştir. Hem Schüssler Fiorenza hem de Russell feminist teolojinin küresel ve farklı kültürel perspektifleri kapsayıcı olması gerektiğini kabul etmiştir. Schüssler Fiorenza’nın

ötekileştirilmiş sesleri özellikle de Batılı olmayan bağlamlardaki kadınları savunmak için yaptığı çalışmalar Russell'ın küresel feminist teolojik meselelerle ilgilenmesinde etkili olmuştur. Schüssler Fiorenza gibi Russell da feminist teolojinin sömürgecilik, ırkçılık ve sınıfın ataerkillikle keşiştiği yollara karşı dikkatli olması gerektiğine inanmıştır.

Sonuç

Feminist Kutsal Kitap yorumculuğunun önde gelen isimlerinden biri olan Elisabeth Schüssler Fiorenza'nın feminist Kutsal Kitap yorumu ilkeleri ataerkil baskıdan kurtuluşa (*kiyerarki*) ve çeşitli feminist perspektiflerin önemine binaen bireşimli bir model olarak oluşturduğu eleştirel ve özgürleştirici hermenötiğe odaklanmaktadır. Schüssler Fiorenza'nın feminist Kutsal Kitap yorumu kapsamında bu alana kazandırdığı kavramlardan biri *kiyerarki*'dir. Toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve emperyalizm de dâhil olmak üzere keşişen tahakküm yapılarına atıfta bulunmak üzere Schüssler Fiorenza tarafından ortaya atılan bu kavram farklı yapısal sistemlere odaklanarak baskı ve ayrıcalık sistemleri üzerine düşünmeyi amaçlamaktadır. *Ataerkillik* (patriarchy) kavramı yerine bu kavramın da bir parçası olduğu *kiyerarki* terimini kullanarak Schüssler Fiorenza feminist eleştirisini ırkçılık, sınıfçılık ve *heteronormativite* gibi diğer sistemsel adaletsizlik biçimlerini de kapsayacak şekilde genişletmektedir. Bu suretle o, kutsal metinlerin analizinde yalnızca anlamı yorumlamayı değil aynı zamanda belirli *kiyerarkal* ayrımcılıkları (baskı ve tahakkümün her türlüünü) ortadan kaldırmayı da amaçlamaktadır. Dolayısıyla onun terminolojisinde *kiyerarki*, sadece ataerkil baskıyı tanımakla kalmaz baskının karmaşıklığını ve diğer baskı türleriyle keşişimini de anlamayı sağlayan bir araç olarak görülür. Bu çerçevede aynı zamanda baskı ve ayrıcalığa yalnızca ikili cinsiyet perspektifinden bakılmaması gerektiğini de ortaya koyarak daha kapsayıcı bir perspektif oluşturur.

Schüssler Fiorenza'yı feminist Kutsal Kitap yorumlama çalışmalarında önemli kılan bir diğer nokta ortaya koyduğu eleştirel hermenötik yaklaşımıdır. Schüssler Fiorenza'nın hermenötiğini diğerlerinden farklı kılan husus; *şüphe*, *beyan*, *hatırlama* ve *yeniden inşa* olmak üzere dört farklı Kutsal Kitap yorumlama modelini eleştirel ve bireşimli bir şekilde kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda onun hermenötik yaklaşımı ayrı öğelerden oluşturulmuş bir bütünü temsil etmektedir.

Ancak bu bütünün en önemli ögesinin de *şüphe hermenötiği* olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Ona göre *şüphe hermenötiği* hem Kilise hem de toplum içindeki baskı/tahakküm sistemlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan daha geniş bir feminist teolojik projenin en önemli parçasıdır. Eleştirel parçalayıcı özelliği sayesinde *şüphe hermenötiği* ile Schüssler Fiorenza erkek merkezli yorum geleneğini olduğu gibi kabul etmeyi reddederek kadınların kutsal metinlerdeki kayıp seslerini/geleneklerini aramaktadır. Schüssler Fiorenza feminist hermenötik yaklaşımını kullanarak İsa ve Samiriyeli kadın anlatısında yer alan kadının hikâyesinin kayıp unsurlarını geri kazanabilmektedir. Sonrasında diğer hermenötik modellerin de devreye girmesiyle Schüssler Fiorenza kendine has feminist yorumlama sürecini kullanarak metnin daha önceki ataerkil okumalarını altüst edecek şekilde öyküyü kadının sesini ve toplumsal statüsünü güçlendirecek şekilde yeniden yorumlayabilmektedir. Bu noktada feminist yorumlama süreciyle onun Hıristiyan tarihinde kadınları destekleyen ve kutsayan bir anlam bularak aslında bugünün Hıristiyan kadınlarını destekleyen ve kutsayan yolu açmaktadır. Schüssler Fiorenza'nın *şüphe hermenötiği*ni diğer modellerle harmanlayarak oluşturduğu *bireşimli hermenötik* yaklaşımı tarihsel olarak ötekileştirilmiş veya susturulmuş kadınların seslerini ve deneyimlerini ortaya çıkarmayı ve güçlendirmeyi amaçlar. Kadınların deneyimini anlama ve kullanmanın günümüz çoğulcu toplumunda kadınların ihtiyacını daha iyi yansıtacağı aşikârdır. Tüm bu yönleriyle Elisabeth Schüssler Fiorenza'nın hermenötiği, teolojik ve dinî söylemlere eleştirel ve yeniden yapılandırıcı bir yaklaşımı içerir. O böylece Hıristiyan geleneksel söylemini eleştirel teori ile tercüme ederek teoloji hakkındaki tartışmaların dünya üzerindeki etkilerinden sorumlu olmasını sağlarken eleştirel paradigmasının feminist teolojilere ve din felsefelerine dâhil edilmesini engelleyen yanlış ikilikleri de reddeder.

Schüssler Fiorenza'nın feminist hermenötik perspektifle oluşturduğu çalışmaları günümüz Hıristiyan dünyasında daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir Hıristiyanlık anlayışını savunanlar için büyük önem taşımaktadır. Çünkü onun hermenötiği cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmada, cinsiyet eşitliğini ve adaleti teşvik etmek için statükoya meydan okumada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Schüssler Fiorenza'nın çalışmaları Kiliseleri ve dinî kurumları, öğretilerini ve uygulamalarını yeniden gözden geçirerek kadınları ve diğer ötekileştirilmiş grupları kapsayıcı hâle getirmeye teşvik etmektedir.

Teşekkür: Teşekkür bulunmamaktadır.

Etik Beyan: Araştırma etik beyan gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Finansal Destek: Bu araştırma için finansal destek alınmamıştır.

Kaynaklar / References

- Ardıç, A. (2024). Kesişimsellik: Arka Plan, Tanım ve Eleştiriler. *The Journal of Social Sciences*, 56(56), 484-501. <https://doi.org/10.29228/SOBIDER.57474>
- Bolat, D. (2016). Zorunlu Heteroseksüellik ve Türkiye Muhalefet Alanı Üzerine Bir Tartışma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(4), 1091-1117. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002424
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-167. https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/3007
- Humm, M. (1995). *The Dictionary of Feminist Theory*. Prentice Hall.
- Kim, N., & Whitehead, D. (2009). Elisabeth Schüssler Fiorenza and Feminist Theologies/Studies in Religion. *Journal of Feminist Studies in Religion*, 25(1), 1-18. <https://doi.org/10.2979/fsr.2009.25.1.1>
- Phiri, I. A. (2007). *Women, Presbyterianism and Patriarchy: Religious Experience of Chewa Women in Central Malawi*. Kachere Series.
- Ruether, R. R. (1983). *Sexism and God-talk: Towards a Feminist Theology*. Beacon Press.
- Ruether, R. R. (1985). *Women-church: Theology and Practice of Feminist Liturgical Communities*. Harper & Row.
- Ruether, R. R. (1992). *Gaia and God: An Ecofeminist Theology of Earth Healing*. HarperCollins.
- Ruether, R. R. (2004). *Integrating Ecofeminism, Globalization, and World Religions*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Ruether, R. R. (2011). *Women and Redemption: A Theological History* (2nd bs). Fortress Press.

- Russell, L. M. (1974). *Human Liberation in a Feminist Perspective-a Theology*. Westminster John Knox Press.
- Russell, L. M. (1993). *Church in the Round: Feminist Interpretation of the Church*. Westminster John Knox Press.
- Russell, L. M. (2009). *Just Hospitality: God's Welcome in a World of Difference* (J. S. Clarkson & K. M. Ott, Ed.). Westminster John Knox Press.
- Schüssler Fiorenza, E. (1992). *But She Said: Feminist Practices of Biblical Interpretation*. Beacon Press.
- Schüssler Fiorenza, E. (1993a). *Discipleship of Equals: A Critical Feminist Ekklesia-logy of Liberation*. Crossroad.
- Schüssler Fiorenza, E. (Ed.). (1993b). *Searching the scriptures: A feminist introduction* (C. 1). SCM Press.
- Schüssler Fiorenza, E. (1994a). *In Memory of Her: A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins* (10th anniversary ed). Crossroad.
- Schüssler Fiorenza, E. (Ed.). (1994b). *Searching the Scriptures: A Feminist Commentary* (C. 2). SCM Press.
- Schüssler Fiorenza, E. (1995). *Bread Not Stone: The Challenge of Feminist Biblical Interpretation* (Tenth anniversary ed. with a new afterword). Beacon Press.
- Schüssler Fiorenza, E. (1997). Speaking About God. *Living Pulpit*, 1, 20-21.
- Schüssler Fiorenza, E. (1999). *Rhetoric and Ethic: The Politics of Biblical Studies*. Fortress Press.
- Schüssler Fiorenza, E. (2001a). *Sharing Her Word: Feminist Biblical Interpretation In Context*. T&T Clark.
- Schüssler Fiorenza, E. (2001b). *Wisdom Ways: Introducing Feminist Biblical Interpretation*. Orbis Books.
- Schüssler Fiorenza, E. (2007). *The Power of the Word: Scripture and the Rhetoric of Empire*. Fortress Press.
- Schüssler Fiorenza, E. (2009). Exploring the intersections of race, gender, status, and ethnicity in early Christian studies. İcinde E. Schüssler Fiorenza. & L. Nasrallah (Ed.), *Prejudice and Christian Beginnings: Investigating Race, Gender, and Ethnicity in Early Christianity* (ss. 1-23). Fortress Press.
- Schüssler Fiorenza, E. (2014). Reaffirming Feminist/Womanist Biblical Scholarship. İcinde *Empowering Memory and Movement: Thinking and Working across Borders* (s. 535). Fortress Press.

- Schüssler Fiorenza, E. (2021). A Critical Feminist Biblical Hermeneutics of Liberation. İçinde R. N. Brock & T. B. Liew (Ed.), *Theologies of the Multitude for the Multitudes* (ss. 109-130). Claremont Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv2b07vtb.10>
- Schüssler Fiorenza, E., Brown, K. M., Gilkes, C. T., Hunt, M. E., & Barstow, A. L. (1985). Roundtable Discussion: On Feminist Methodology. *Journal of Feminist Studies in Religion*, 1(2), 73-88. <https://www.jstor.org/stable/25002019>
- Tuohy, A. (2005). Rhetoric and Transformation: The Feminist Theology of Elizabeth Schüssler Firoenza. *Australian Ejournal of Theology*, 5, 1-15.
- Turan, S. L. (2021). Queer Teori ve Aktivist Sanat. *International Journal of Arts and Social Studies*, 4(7), 158-173.